

Földi József

HATVAN ÉVE TÖRTÉNT Árokszállási gazdacsaládok kitelepítése a Hortobágyra

A Rákosi nevéhez fűződő rendszer 1950 közepén kezdte meg az általa osztályidegennek, a rendszer ellenségeinek nyilvánított személyek kitelepítését. Kitelepítésnek nevezzük ezeket az embertelen akciókat, amelyek valójában deportálások voltak. Családok ezreit vitték 12 alföldi munkatáborba az ország nyugati és déli határvidékéről, amelyet az akkori kormányzat a hidegháborús viszonyok miatt nem tartott „biztonságosnak”. A kitelepítetteknek alig egy órájuk volt ingóságaik összeszedéséhez, irataikat elvették, s a lakhelyükön csak mintegy fél méter széles ágyon kaptak helyet. Kényszermunkájukat a környező falvak állami gazdaságaiban végezték egészen addig, amíg az első Nagy Imre-kormány 1953 júliusában amnesztiát hirdetett, és az év őszén feloszlatták az internálótáborokat.

A hatalom célja a kitelepítésekkel már akkor is teljesen világos volt a gondolkodó emberek számára: mondvaszínált ürügyekkel ellehetetleníteni néhány tekintélyes gazdacsaládot, ezáltal a teljes gazdatársadalmat megfélemlíteni, gerincét megtörni, egyes rétegeit egymás ellen fordítani, majd lényegében szinte az egész gazdatársadalmat felszámolni, önállóságukat megszüntetni, akolba terelni, mezőgazdasági vagy ipari bérmunkássá tenni. Más a helyzet az egyes, ellehetetleníteni kívánt családok kiválasztásával. Bobák Miklós például a mai napig sem érti, hogy milyen megfontolásból esett rájuk a választás. Véleményem szerint szubjektív elemek is szerepet játszottak a tönkre tenni kívánt családok kijelölésénél. Személyes bosszúvágy is vezethette a volt béresekből, cselédekből lett kommunista vezetőket, mert esetleg rosszul bántak velük gazdájuk tanyáján, de lehetett más, bármilyen gyerekkori sérelem, vagy legénykori szerelmi vetélkedés is az egyes, konkrét döntések mögött. Irigy rokonok, szomszédok stb. is árthattak egyes jobb módú gazdacsaládoknak. A tévedéseket, a nevek elírását sem tudom kizárni. Ez Árokszálláson is megtörténhetett, hiszen pl. a Bobák családnévhez 27 ragadványnevet tudtam eddig összegyűjteni. A kuláklístára való felvételnél sem csak az objektív mércének beállított 25 holdas földbirtok érvényesült. Akadt, akinek ennél lényegesen kevesebb földje volt, mégis kuláknak nyilvánították, mert volt cséplőgépe, vagy volt mázsája, de ezeknél a minősítéseknél is szubjektív döntések születtek.

Az 1952. évi embertelen intézkedéseknek már 1950-ben is lehetett érezni az előszelét. Abban az évben ugyanis megvádoltak és be is börtönöztek egy árokszállási gazdát azzal az indokkal, hogy ki akarta siklatni az ún. Jászvonaot. Az ügy levéltári dokumentumainak áttanulmányozása és különböző személyes visszaemlékezések alapján az a vélemény alakult ki bennem, hogy ez a „merénylet” az akkori hatalom által kitervelt és ördögi módon végrehajtott cselekmény volt. A következő akciót két évvel később, 1952 nyarán rendezték meg az elvtársak, hogy ezúttal még keményebben csaphassanak le a „nép ellenségeire”: július 26-án a Táncsics Tsz. egyik elfog-

lalt tanyájánál dolgozott a cséplőgép. Már éppen ebédhez készülődtek a munkások, már az utolsó kévét dobták a garatba, amikor a garat nagyot csattant és a henger kidobott egy nyeles katonai kézigránátot. Az ott dolgozó zsákos munkás ezt észlelte, és rádobott egy üres zsákot a füstölgő gránátra, ami azonnal felrobbant, és a zsákos munkást, Éliás Józsefet halálra sebezte. Az ÁVH gőzerővel kezdte a tettest keresni,

Tanyaképek 1951.-ből

mert a hatalom szerint ez a merénylet a kulákok – a dolgozó nép ellen irányuló – szabotázs akciója volt. Kíméletlen vallatásba kezdtek a község házára behívatott vagy bevitt gazdák körében. Többeket véresre vertek. Ennek ellenére senki sem ismerte be bűnösségét. Ez azonban nem zavarta az elvtársakat, akik – bosszút lihegve – hamarosan tettek mezejére léptek. A további eseményeket Bobák Miklós visszaemlékezése nyomán mutatom be: „1952. augusztus 8-9-én, a keddi nap éjjelén éjfélkor kék ÁVH-s katonák heten körbefogták a tanyánkat. Nagy robajjal rugdosták ajtónkat és kiabáltak: Nyissák ki! Mint egy betörő banda elemlámpákkal világítottak, amikor anyám kinyitotta az ajtót és ők benyomultak. A parancsnok „elvtárs” az ágyak mellett sorba állított bennünket. Megkezdődött az igazoltatásunk. „Ez-e a Bobák család? Kérdezte a parancsnok „elvtárs”. Ha ez, akkor ezt a családot kitelepítik a Hortobágyra, mert osztályidegenek vagyunk! Azt is közölte ez az ÁVH-s parancsnok „elvtárs”, hogy mi nem felelünk meg a társadalom, vagyis a kommunizmus diktálta politikának, pedig mi nem voltunk kulákok. Nagyon megrémisztettek bennünket. Anyámmal alá akarták írni a kitelepítésről szóló nyomtatványt, de ő ezt megtagadta. Az igazság az, hogy idegességében ezt meg sem tudta volna tenni. Apám nem volt ott, így utána a bátyám, majd én is tiltakoztunk ez ellen az eljárás ellen. Egyáltalán ésszel nem tudtuk felfogni, hogy ez mi is, hiszen igen álmosak voltunk az előző napi fáradtságos munka után. Félmegtelenül, elgyötörtén álltunk a nagy melegben, mert igazi forró nyár volt! Az igazoltatás és a házkutatás folyt tovább. A parancsnok „elvtárs” igazolványunkat,

lakásbejelentőnket, majd az összes papírunkat elvette, mert hiányzott a létszámból édesapám. Őt már az előző, azaz kedd este 17-18 óra tájban a jászárokszállási Tanácsházára szállította egy fekete, ÁVH-s gépkocsi, hogy kihallgathassák. A nálunk kutató ÁVH-sok azt tételezték fel, hogy édesapám megszökött előlük. Különösen, hogy az egyik katona jelentette a parancsnoknak, hogy a szénatartóban talált egy helyet, ahol ember feküdhett. Erre elmondtam, hogy én feküdtem ott ebéd után, hogy pihenhessek egy kicsit. Nehezen értették meg, és azzal fenyegettek, hogy ha hazudok, akkor engem a börtönbe visznek. Közölték azt is, hogy hiába nem írtuk alá a papírt, akkor is végrehajtják a parancsot. „Öltözzünk fel gyorsan, és itt van egy Csepel katonai ponyvás teherautó, amire néhány személyes holmit felrakhatunk!” Idegességünkben nem sok holmit szedtünk össze. Kevés szalonnát, lisztet és egyéb ruhaneműt tettünk fel a kocsira. A kocsi egyik fele az ÁVH-s katonákat szállította, így nem sok hely maradt számunkra.

Történt az igazoltatás közben, hogy az egyik katona szólt a parancsnok „elvtárs”-nak: Jó helyen vagyunk-e? Miért? Kérdezte a parancsnok „elvtárs”. „Azért, mert a fésülködő tükroren egy vörös csillagos oklevelet láttam”, válaszolta neki a katona. Erre a parancsnok még egyszer ellenőrizte a kitelepítési okmányt és azt mondta: „Jó helyen vagyunk” Azután odament a tükörhöz és levette az oklevelet, szétépte, majd szétta-posta. Meggyorsította pakolásunkat a ponyvás kocsira. Azt az oklevelet előtte két hete kaptuk munkánk elismeréséért, azért, mert a gabonát nagyon gyorsan beszolgáltattuk, így végképp nem tudtuk, hogy miért ez a kitelepítés? Ma sem tudok rá magyarázatot találni, hogy miért is történt ez velünk? ... Ezután a teljes családdal megindult a teherkocsi Tiszapolgár község irányába. A nekünk kijelölt kényszerlakhelybe, egy parasztház egyik szobájába már más családot telepítettek be. A parancsnok „elvtársnak” gyorsan kellett sorsunk felől határozni. Irány a Polgári Állami Gazdaság Kényszermunkatábor! Különben is már nagyon sok borsot törtünk az orra alá. „Mars a többi csürhéhez a táborba!” - kiabálta. A mi elvitelünk jól jött az elvtársaknak, mert megkönnyítette, hogy a parasztember belépjen a tsz-be. Ment ez agitáció nélkül, mert azzal fenyegették meg őket, „ha nem lépsz be, akkor úgy jársz, mint a Bobák Jóska”.

A Lenin tanyán tudomásom szerint 670 fő volt. Úgy tudom, hogy 1950-51-ben telepítettek embereket ide Baranyából. Ők vagonokban elhozták ingó vagyonukat: a jószágokat és a gazdasági felszerelésüket. A mi családunk egy nagy katonai sátorban volt egészen október végéig. Itt laktunk a tábor közepén, majd később a család – a másik Bobák családdal együtt – épített az egyik épület mellett egy 6x3m-es, fültetős lakrészt. Télire ideköltöztünk. A kényszermunkatábort a rendőrség őrizte éjjel-nappal. Néha volt szökés is, de a szökötteket pár nap után mindig visszahozták. A tábor mellett is létezett egy gazdasági földrész, de a többi föld igen messze volt. A telephelyről jártunk ki mezőgazdasági munkára. A munkáért bért is kaptunk, és ebből kellett megélnünk. A gazdasági telepen dolgoztak civil munkások is: a gazdasági vezető, brigádvezető, konyhai dolgozók. A konyhán főtt ételt és a vegyesboltban élelmiszert, ruhát lehetett venni. 1953-ban megtörtént a nagy csoda: március 5-én meghalt Sztálin elvtárs. A civil alkalmazottak között nagy izgalom támadt. A táborban ugyanis óriási silőgödörök voltak, tele takarmánnyal. Azt híresztelték, hogy ezek a silőgödörök számunkra

készültek, vagyis a táborlakókat likvidálás után ide lehetne gyorsan bedobálni. ... Augusztus 1-jén azonban feloszlatták a táborunkat. Egyszerre nem lehetett ennyi embert elengedni, csak szakaszosan. Mi szeptember 13-án szabadultunk. Az állomáson rendeltünk egy vagon, amelybe beleraktuk a maradék vagyonunkat. Jászárokszállásra

Tanyai gazdálkodás az ötvenes években 1.

érkeztünk, de nagy meglepetésünkre nagyszüleink Ósz utca 17-es számú házában egy idegen lakót találtunk. Egy hónap után kaptuk meg a fele lakrészt: 1 szobát konyhával. Hazaérkezésünk után felkerestük a tanácselnök elvtársat azzal, hogy mi szeretnénk a tanyára visszaköltözni, és folytatni a régi paraszti életünket. A tanácselnök nagy meg-

Tanyai gazdálkodás az ötvenes években 2.

lepetésünkre elutasította a kérésünket. Megfenyegetett bennünket, hogy „örüljünk, ha mi osztályidegenek egyáltalán Jászárokszálláson maradhatunk. Mehetünk bárhová, sehol sem segít senki!”

Ezt követően Bobákék Budapestre mentek az építőiparba dolgozni, de innen is kiutasították őket. Végül a családfő a nagybátyoni szénbányánál helyezkedett el segéd-munkásként, Miklós fia pedig a gyöngyösi főiskola tangazdaságában, a kertészetben dolgozott, egészen 1954 őszéig, amikor is behívták katonának.

Azon a bizonyos augusztusi éjszakán nemcsak Bobák Miklósékat vitték el, hanem hat árokszállási gazdacsaládból összesen 17 személyt (köztük kiskorú gyermekeket is) hurcoltak el a hortobágyi kényszermunkatáborba. A kitelepítésre, ami valójában deportálás volt, ürügyként felhasznált robbanást egy 1948-as, a magyar hadsereg által használt gránát váltotta ki. Kellott az új tsz-nek a jószág, a tanya, a szerszámok stb. Másrészt a parasztok nem akartak belépni a tsz-be, ezért az ún. hangadókat ki kellett iktatni, meg általában is alapot teremteni a vad kuláküldözéshez, mert a benti házak is kellettek. Bobák Miklós édesapjára hallgattak a gazdák, ezért is esett rá a választás, ezért kellett családostul elvitetni.

A hortobágyi kényszermunkatáborba elhurcolt tanyás gazdák emlékére a Jászárokszállási Gazdakör és a Magyar Családigazdálkodók és Östermelők Érdekvégyesítő és Érdekvédő Szövetsége Egyesület (MAÉSZ) kezdeményezésére 2012 szeptemberének első vasárnapján emléktábla avatásra került sor Jászárokszálláson, a Petőfi Művelődési Házban, a Gazdakör volt épületében. A megszentelt emléktáblán megörökítették az elhurcolt nevet is: Bobák József, Bobák Józsefné, Bobák József ifj., Bobák Géza, Kaszab Pál, Kaszab Pálné, Kaszab Pál ifj., Legény Mária, Legény Balázné, Legény Sándorné, Melegh B. Géza, Melegh B. Gézáné, Melegh B. Sarolta, B. Bobák József, B. Bobák Józsefné, B. Bobák József ifj., B. Bobák Miklós. A B betűt a táborban ragasztották Bobák Miklósékra, mert a névsorolvasásnál két Bobák József is jelentkezett, mivel két ilyen családnevű családot telepítettek ki.

Az 1950-es években igazságtalanul és jogtalanul kitelepítettek és más formában üldözöttek, vagyon- és jogfosztottak arányos és méltányos kárpótlása nem történt meg. A mérhetetlen szenvedést, a megaláztatást természetesen nem is lehet pénzben kifejezni, nem beszélve arról, hogy az üldözötteket elszenvetők nagy része már nincs is az élők sorában. Ennek az írásnak sem az volt a célja, hogy az anyagi kárpótlás mértékét próbálja meg felbecsülni. Csupán a megemlékezés, a megtörtént szörnyűségek feledésbe merülésének megakadályozása, a társadalom és a mindenkori hatalom lelkiismeretének ébrentartása vezérelt írásom megszületésében.